COMEMORAREA A 200 DE ANI DE LA RUPEREA BASARABIEI DIN TRUPUL MOLDOVEI BASARABIA ÎN INIMA ŞI ÎN MINTEA LUI APOSTOL D. CULEA

prof. univ. dr. Radu Ştefan Vergatti
av. dr. Cristina Vergatti

Anul acesta, 2012, se împlinesc două secole de la comemorarea cedării pământului moldovenensc dintre Prut şi Nistru, cu populaţie românească, de către Sublima Poartă Imperiului Ţarist.

Predarea acestui teritoriu s-a realizat prin tratatul de pace semnat la 27 martie 1812, în fastuosul salon al palatului omului politic balcanic, armeanul Manuc bei Mirzaiani[1] aflat în Bucureşti[2]. Actul prin care sultanul ceda ţarului un teritoriu pe care nu-l deţinea în virtutea drepturilor internaţionale[3], dar pe care a fost obligat să-l iscălească la presiunile ambasadorului Regatului Marii Britanii[4], nu a fost uitat de români. A fost privit constant ca un abuz, un act de lăcomie al Imperiului Ţarist, care încerca astfel să înainteze spre Istanbul. Intelectualii din România şi cei corecţi din Basarabia au demonstrat neîntrerupt că pe ambele maluri ale Prutului trăieşte acelaşi popor, cel român. În cadrul acestei mişcări ample a masei imense a oamenilor de rând un rol deosebit, permanent, l-au avut preoţii, institutorii şi învăţătorii. În ultima parte a secolului al XIX-lea, adevărat veac al formării statelor etnice prin spulberarea imperiilor-închisori ale naţiunilor, în fruntea intelectualilor s-au situat nume remarcabile. A fost cazul, în România, a unor profesori ca Nicolae Iorga, Constantin Rădulescu-Motru, A. C. Cuza, Ion Bogdan-Duică etc. Nicolae Iorga a reunit în jurul lui, prin „şcoala de vară" de la Vălenii de Munte, o serie de vârfuri ale învăţătorimii româneşti. Între aceştia s-au remarcat Apostol D. Culea, Ion Mihalache, D. V. Ţoni, T. Pamfil etc.

1. Pentru viaţa şi activitatea lui Manuc bei Mirzaiani, v. Gheorghe Bezviconi, *Manuc Bei*, ed. a doua, Chişinău, 1938; Ştefan Ionescu, *Manuc Bei: zaraf şi diplomat la începutul secolului al XIX-lea*, Cluj-Napoca, 1976, passim.
2. Pentru una din cele mai recente şi amănunţite descrieri ale condiţiilor de încheiere a păcii, v. Paul Cernovodeanu, *Basarabia. Drama unei provincii istorice româneşti în context politic internaţional (1806-1820)*, Bucureşti, 1993, p. 37-64; *Istoria românilor, vol. VI, Românii între Europa clasică şi Europa luminilor (1711-1821)*, coord. P. Cernovodeanu, Nicolae Edroiu, Bucureşti, 2002, p. 697-720.
3. Ibidem. *Istoria românilor*, vol. VI, ed. cit., p. 591-598.
4. Ibidem; Paul Cernovodeanu, *op. cit.*, p. 37-64.

www.muzeulbucurestiului.ro / www.cimec.ro

Cu toate că ei erau institutori, niciodată nu au uitat originea lor rurală, nevoia de a lupta pentru ridicarea culturală a satelor. Am făcut această precizare deoarece, până imediat după primul război mondial exista o deosebire între institutori şi învăţători. Primii erau destinaţi să predea în ciclul primar în mediul urban, cei din a doua categorie, a învăţătorilor – în acelaşi ciclu, dar în mediul rural.

Aceşti institutori au fost atraţi în viaţa politică, formaţi în special de ideile naţionale, promovate de Nicolae Iorga şi A. C. Cuza şi de cele corporatiste susţinute de Constantin Dobrescu-Argeş şi apoi Constantin Stere.

În cadrul „Şcolii" de vară de la Vălenii de Munte s-a impus şi s-a afirmat Apostol D. Culea. Era unul dintre principalii discipoli ai profesorului N. Iorga.

Apostol D. Culea, bunicul vitreg matern al lui Radu Ştefan Vergatti, s-a născut la 6 august 1882 în satul Sudiţi din judeţul Ialomiţa. Părinţii lui, Dumitru şi Maria, erau ţărani înstăriţi, proveniţi, după tradiţia orală a familiei, din rândul mocanilor emigraţi în secolul al XVIII-lea din Mărginimea Sibiului. Apostol, sau Lică, aşa cum era alintat în familie, era cel mai mic dintre cei 12 copii câţi au avut părinţii săi. Dintre aceştia au trăit trei fete[5] şi Apostol. Tatăl lui Apostol, Dumitru, a decis să facă efortul material şi să-l dea la învăţătură, la Şcoala Normală din Galaţi[6]. După o copilărie dominată de mama sa, o femeie înaltă, muncind ogorul încinsă cu un brâu, de care era legată o copaie în care era un copil, Apostol, şi după absolvirea cursurilor din comuna natală unde preda dl. Trandafir, vlăstarul adolescent al familiei Culea s-a îndreptat către oraşul-port Galaţi. Acolo a urmat, între anii 1897-1902, cursurile şcolii Normale. La absolvire a fost numit institutor la Şcoala de Aplicaţie a şcolii Normale – Galaţi[7].

În anul 1905, datorită criticii severe pe care Apostol Culea a adresat-o unei părţi a corpului didactic de la Şcoala Normală din Galaţi, pentru că deplângea lipsa unor serioase criterii la selecţionarea profesorilor de şcoli normale şi arăta cât de multe „elemente slabe se găsesc tocmai în şcoalele cu misiunea de a forma pe viitori luminători ai poporului", Apostol D. Culea a fost mutat disciplinar, ca o răzbunare, la Tulcea şi apoi mai departe în Delta Dunării[8]. Acolo, în imediata vecinătate cu graniţa Basarabiei, pe care o cunoştea din poveştile învăţătorului său din Sudiţi, dl. Trandafir, care era basarabean fugit în România după reunirea din 1878, tânărul Apostol a luat legătura direct cu realităţile locului, cu românii dintre Prut şi Nistru.

Acolo şi-a dat seama şi a înţeles argumentat unitatea întregului popor român. A început apropierea de profesorii Nicolae Iorga, A. C. Cuza, C. Stere, C. Rădulescu-

5. Una dintre fete s-a măritat cu învăţătorul Ion Fotă, care în 1982 a fost co-organizator alături de Radu-Ştefan Vergatti al centenarului Apostol D. Culea. Manifestarea a avut loc în Comuna Sudiţi, Judeţul Ialomiţa.
6. G. T. Dumitrescu, *Învăţătorul Apostol D. Culea*, în *Omagiu lui Apostol Culea*, Bucureşti, şcoala Poporului, 1940, p. 215-216.
7. Ibidem.
8. Cf. D. V. Ţoni, Pentru Apostol D. Culea, în *Omagiu lui Apostol Culea*, ed.cit., p.17-18

www.muzeulbucurestiului.ro / www.cimec.ro

Motru etc., care din anul 1906 au pus bazele temeinice ale mişcării naţionale pentru întregirea României.

Din aceiaşi ani datează şi conceperea unor lucrări cum ar fi „Învăţământul despre natură"[9], mult apreciată de prof. Ion Simionescu, culegerea de povestiri păstrate de memoria colectivă publicate ulterior sub titlul „Când moldovenii făceau strajă la Nistru"[10], precum şi „Povestiri cu domnul nostru Isus Christos, alese din literatura lumii"[11].

Din anul 1906 a început să frecventeze „şcoala" de la Vălenii de Munte şi să publice în ziarul „Neamul românesc", seria politică şi seria culturală, al lui Nicolae Iorga[12]. Din aceeaşi perioadă, Apostol Culea a început să colaboreze cu articole la ziarele basarabene „Basarabia"[13], şi apoi la „Cuvânt Moldovenesc"[14]. În cuvinte

9. Cf. Apostol D. Culea, *Învăţământul despre natură*, Neamul Românesc, Vălenii de Munte, 1910.

10. Idem, *Când moldovenii făceau strajă la Nistru*, ed. I, Tipogr. Jockey Club, Bucureşti, 1926.

11. Idem, *Povestiri cu domnul nostru Isus Christos, alese din literatura lumii*, Tip. Liceului Carol I, Craiova, 1928; republicată în anul 1999, de editura Leal, la Bucureşti, fără a se fi cerut acordul niciunia dintre membrii familiei.

12. Cf. G. T. Dumitrescu, *op. cit.*, p. 222-223. În articol este reprodusă mărturia lui Apostol D. Culea: „Generaţia mea s-a desvoltat sub trei curente sincronice, cu puncte de contact între ele variate, cu rezonanţe variate la sate şi în comunitatea învăţătorească: curentul haretist, cu activitatea lui extraşcolară şi cooperatistă, curentul poporanist dela „Viaţa Românească" şi curentul sămănătorist-naţionalist al d. Prof. Nicolae Iorga. Noi, cei grupaţi la revista „Vremea Nouă", aparţineam mai mult sau mai puţin unuia din aceste mişcări sociale, după temperament şi preocupări. Ion Mihalache, de pildă, înclina mai mult spre cele două curente dintâi. Eu şi cu Şoni, At. Necula, Petre Ştefănescu-Dragomir, Ion Ciocârlan...eram cu totul absorbiţi de personalitatea d. Iorga. Dacă am fost puternic înrâurit de curentul iorghist (eu mai mult în latura culturală, Ţoni în cea politică şi amândoi conducând secţii de ale Ligii Culturale, foarte active), atât de multiplu în manifestări începând dela literatura „Sămănătorului", trebue să recunosc că au făcut rânduială în cugetarea mea din întâia tinereţe şi prof. A. C. Cuza, îndeosebi prin cărţile *Despre Poporaţie* şi *Naţionalitatea în artă*; prof. C. Rădulescu-Motru prin cărţile *Cultura română şi politicianismul*, *Ştiinţă şi Energie*, Aurel C. Popovici prin cartea *Naţionalism sau Democraţie?* (...) Vestitele cursuri de vară dela Vălenii de Munte, cu tineret din toate provinciile româneşti încă neunite, le-am cercetat an cu an. Aici mi-am lărgit orizontul spiritual, de aici plecam cu setea de a şti tot mai mult şi tot mai multe în diversitate. Chiar şi pedagogia nouă, tot la Văleni s-a vorbit de ea pentru întâia oară. (...) Căci la Văleni, contingentul învăţătoresc era cel mai numeros; şi Ţoni era agentul recrutor. Tendinţa de a ne privi profesia, specialitatea, prin ideologia culturii naţionale, ei, d-lui Iorga o datorez."

13. În primă formă, ziarul Basarabia a apărut în decembrie 1905 la Geneva, dar având scris pe frontispiciu că era editat la Chişinău. Acest prim ziar, care-i avea redactori pe Zamfir C. Arbore şi pe dr. Petre Cazacu, a avut doar 6 numere. Din 24 mai 1906 acest ziar a fost continuat de altul cu acelaşi nume, având-i ca redactori pe Em. Gavriliţă, Vasile Hartia, Ion Pelivan. El a fost interzis la 12 martie 1907, datorită publicării în paginile lui a poemului Deşteaptă-te române, de către Pintilie Cubolteanu (Pantelimon Halippa); în anul 1930 ziarul Basarabia a apărut sub acelaşi titlu, la Chişinău. Aceste două ziare au apărut din iniţiativa şi sub conducerea prof. C. Stere şi a emulilor lui. Celelalte ziare apărute sub denumirea Basarabia (1918-1919; 1924 etc.) au fost cu apariţii în general neregulate, la care nu a colaborat Apostol D. Culea.

14. Apostol Culea a colaborat la prima serie a ziarului „Cuvânt Moldovenesc" de la Chişinău, între

www.muzeulbucurestiului.ro / www.cimec.ro

pătrunse de căldura sufletului a descris Apostol Culea primirea în iunie 1910, la Vălenii de Munte, de către Nicolae Iorga a lui Ioan Pelivan, „părinte al mişcării naţionale din Basarabia". „Un zvon prinsese să umble printre noi cursiştii, într-o seară din vara anului 1910: sosesc nişte moldoveni din Basarabia: Cine sunt? Din ce parte a Basarabiei vin? Cum au îndrăznit să treacă Prutul de acolo, de unde ştirile ajungeau la noi rare şi aproximative, ca din lumea Planetei Marte? Cum or fi la chip şi la port? şi în temperatura Vălenilor de atunci, solii de peste Prut ne păreau coborâţi din *Neamul Şoimăreştilor (...)*. În aşteptarea mosafirilor, trăiam o Moldovă de închipuire de pe la 1600, când o uşă se deschide. Abea îţi face loc în sala ticsită un voinic blond, înalt, cu nas de şoim, urmat de o doamnă. Era Ion Pelivan de la Bălţi şi o rudă a sa Doamna Ouatu, preoteasă dacă nu mă înşel. Privirile electrizate ale ascultătorilor s-au pironit pe noii veniţi, nu mai puţin emoţionaţi ca noi. Ne-am ridicat în picioare şi cred că ropotele ne-au tăbăcit palmele în seara aceea. (...) Veniseră la noi în seara aceea cele două Basarabii de atunci: una pe jumătate rusificată, dar cu o licărire de conştiinţă naţională, care se dorea totuşi păstrată şi cealaltă Basarabie, trează, încrezătoare în destinul unificator, ce va să fie..."[15]

Imediat s-au rostit cuvinte de bun sosit din partea prof. N. Iorga şi a lui I. Pelivan. Vorbitorii au fost îndelung aplaudaţi şi ovaţionaţi de cei prezenţi[16].

Între Apostol D. Culea şi Ion Pelivan s-a născut un sentiment de simpatie reciprocă. El va dura toată viaţa. Afirmaţia ne-o sprijinim pe corespondenţa purtată de cei doi. La 29 septembrie 1910 Ioan Pelivan scria şi răspundea lui Apostol Culea, care-i trimisese textele şi notele de la „Balada Oltului" şi de la „Baba Hârca", „...ce la toţi au plăcut"[17].

În vara anului 1912, în timpul vacanţei şcolare, Apostol Culea, împreună cu prietenii săi D. V. Ţoni şi Nicolae Dunăreanu, au închiriat vaporul „Domnul Tudor" Şi au organizat o excursie pe Dunăre, de la Galaţi până la Ismail. La ea au participat 160 de profesori şi învăţători din Brăila, Galaţi şi Tulcea. Ajunşi în marele port dunărean Ismail, cu populaţie românească aflată sub stăpânire rusească, profesorii şi institutorii români au cântat şi au declamat versuri ce aminteau de vremurile trecute,

anii 1913-1921. Din 1917 ziarul şi-a schimbat denumirea în „Sfatul Ţării", organ oficios al guvernului Basarabiei, la care deasemeni a colaborat Apostol Culea.

15. A.N.I.C., fond 1449, dosar 215, f. 1.

16. Ibidem.

17. Cf. Ioan Pelivan, *Deşteptarea naţională. Corespondenţă. Memorii (1900-1918)*, îngrij. de Gheorghe Negru, în „Destin românesc. Revistă de istorie şi cultură", serie nouă, An IV (XV), nr. 5-6 (63-64), Institutul Cultural Român, Chişinău, 2009, p. 48-49. pentru corespondenţa dintre Ioan Pelivan şi Apostol D. Culea a se vedea şi scrisorile depuse în anul 1982 la Muzeul Memorial Apostol D. Culea din Sudiţi, Ialomiţa; epistolele au fost încredinţate de văduva lui Apostol D. Culea, Natalia Louise Culea, de fiica ei, Natalia Theodora Ciobanu şi de fiul acesteia din urmă, Radu Ştefan Vergatti, dlui. Răzvan Ciucă, director al Muzeului Judeţean Ialomiţa.

www.muzeulbucurestiului.ro / www.cimec.ro

când acolo străjuiau domnitorii Moldovei.

Vizita a avut un răsunet puternic între învăţătorii şi românii din Basarabia. Din fericire autorităţile ţariste, în special Ohrana, nu şi-au dat seama imediat de implicaţii. Vaporul „Domnul Tudor" şi-a pus zbaturile în mişcare şi s-a întors rapid la Galaţi[18].

Apostol Culea şi D. V. Ţoni au publicat articole entuziaste despre acea vizită în ziarul „Neamul românesc", condus de profesorul Nicolae Iorga. Abia atunci autorităţile ruseşti din Basarabia şi-au dat sema de însemnătatea vizitei la Ismail şi de implicaţiile ei.[19]

Apostol Culea era cunoscut de poliţia ţaristă. Era înregistrat ca un propagandist român, militant pentru unirea străvechiului pământ moldovenesc cu România. Catalogarea lui în acest sens s-a făcut şi datorită colaborării la ziarele din Basarabia. Din fericire pentru Apostol Culea el a primit în anul 1912 o bursă pentru Italia[20]. A plecat acolo. Călătoria timp de un an i-a fost de folos deoarece a învăţat bine limba, a cunoscut realităţile culturii italiene, în special ale pedagogiei şi a luat contact nemijlocit cu mişcarea socialistă din Romagna şi Emilia. Cele văzute şi învăţate acolo le-a consemnat în cartea „Însemnări din cultura Italiei"[21].

Plecarea în străinătate nu a provocat o ruptură a legăturilor lui Apostol Culea cu fruntaşii românilor din Basarabia. Doar a ieşit momentan din vizorul Ohranei şi al Siguranţei Statului din Regatul Român.

Au urmat anii primului război mondial. Apostol Culea a fost mobilizat în cadrul aparatului de propagandă al armatei. După intrarea Regatului României în război (noaptea de 14/26 – 15/27 august 1916) Apostol Culea a scris o serie de articole în „Neamul românesc" şi a rostit numeroase conferinţe în faţa trupelor române.

În timpul războiului, în anul 1917, s-a produs o mare cotitură în direcţia relaţiilor Regatului României cu Basarabia. Se ştia că în Imperiul Ţarist era o puternică mişcare ce urmărea crearea statelor etnice. S-a ajuns la prima dezmembrare

18. Cf. *De vorbă cu prozatorul Nicolae Dunăreanu*, în „Basarabia literară", an 1, nr. 19, 3 august 1942.

19. Ibidem. Nicolae Dunăreanu relata: „Ca să putem înşela supravegherea ruşilor, am numit această excursie „Excursia profesorilor secundari". De fapt era făcută sub auspiciile Ligii Culturale. Excursia a fost foarte bine organizată, oficialităţile din Ismail primindu-ne cu muzică şi cântându-ne Imnul Regal Român. Noi am avut un taraf de lăutari de la Galaţi, care a răspuns cu imnul „Boje Ţarea Hrani" (Doamne, păzeşte-l pe ţar). Pentru prima oară de la 1877, a ancorat în portul Ismail un vapor românesc. Tot oraşul ieşise în întâmpinarea noastră cu flori. Entuziasmul părea de nestăvilit. După o primire oficială, sărbătorească, Ţoni şi Culea au făcut imprudenţa de au scris în „Neamul Românesc" un articol, în care arătau dedesubturile acestei excursii. Din cauza aceasta am avut mari neplăceri cu ruşii" (ibidem); a se vedea acelaşi eveniment, relatat tot de N. Dunăreanu, *Cu anii în urmă. O excursie în Basarabia sub ruşi*, în *Omagiu lui D. V. Ţoni*, Tiparul Oltenia, Bucureşti, 1939, p. 45-49.

20. Cf. Apostol D. Culea, *Cu D. V. Ţoni şi despre D. V. Ţoni (Amintiri)*, în *Omagiu lui D. V. Ţoni*, ed. cit., p. 27-29.

21. Apostol Culea, *Însemnări din cultura Italiei*, Editura Institutului de Arte Grafice „Tipografia românească", Bucureşti, 1914.

www.muzeulbucurestiului.ro / www.cimec.ro

a Imperiului Ţarist. A abdicat ţarul Nicolae II (2 martie 1917). Puterea politică din Rusia căuta noi structuri. Atunci au izbucnit flăcările mişcărilor etnice. În martie-aprilie 1917 în Basarabia a apărut şi s-a consolidat Partidul Naţional Moldovenesc ca urmare a acţiunilor întreprinse asiduu de Ioan Pelivan, Ştefan Ciobanu, Ioan Văluţă[22]. În programul partidului se arăta că se luptă pentru „slobozenie", naţională, bisericească şi culturală[23]. Câteva zile mai târziu, la 6-7/19-20 aprilie 1917 fruntaşii populaţiei din Basarabia au cerut autonomia regiunii, folosirea limbii române în administraţie, predarea în şcoli în limba română, în fine, slobozenie pentru români[24]. La 18 aprilie/1 mai 1918, în Chişinău, a avut loc întâlnirea delegaţilor Sfatului (Sovietului) Soldaţilor şi Ofiţerilor Români şi a reprezentanţilor Partidului Naţional Moldovenesc. S-a cerut imediata constituire a Sfatului Ţării, ca organ conducător al Basarabiei.

Reacţia bolşevicilor nu a întârziat. La Odessa a fost convocat congresul Partidului Socialist Român din Basarabia. Nu a avut forţa necesară pentru a mobiliza un număr minim de delegaţi.

În schimb, în mai 1917, la Chişinău, s-au desfăşurat lucrările Adunării Corpului Didactic din Basarabia. În unanimitate s-a cerut autonomia Basarabiei în cadrul Imperiului Rus. Nu trebuie neglijată situaţia creată prin participarea la acea Adunare a unor profesori şi învăţători din România. Ei au venit în calitate de simpli observatori, aşa cum au fost Onisifor Ghibu, Andrei Oţetea, Apostol Culea, D. V. Ţoni etc. Ca urmare a derulării rapide a evenimentelor, la 23 mai/4 iunie 1917, în Palatul Libertăţii din Chişinău, delegaţii au hotărât alcătuirea Comitetului Central executiv moldovenesc al uniunii soldaţilor şi ofiţerilor. A fost primul organ central de coordonare a activităţii politice din Basarabia. Preşedintele lui a fost ales Gheman Pântea.[25]

La 20 noiembrie 1917, la Chişinău, Comitetul s-a transformat în Sfatul Ţării, organ executiv şi legislativ care urma să conducă Basarabia. Era o necesitate pentru oprirea acţiunii rapide în vederea adâncirii realizărilor revoluţiei din februarie 1917 din Rusia. În vederea acestui scop, premierul Rusiei, avocatul Al. Kerenski îl trimisese în Basarabia încă din iunie 1917 pe Ion Inculeţ[26], consăteanul lui Ioan Pelivan. Bolşevicii, la rândul lor, au încercat să oprească mişcarea românească prin comisari trimiţi de la Petrograd, Moscova şi Kiev. Între cei care au acţionat în Basarabia, în mod brutal, armat, împotriva românilor, îi putem aminti pe Iona Iakir, fiul unor farmacişti evrei din Chişinău, viitor mareşal al URSS, Gh. Laifer, L.

22. Cf. Ion Constantin, Ion Negrei, Gheorghe Negru, *Ioan Pelivan. Părinte al mişcării naţionale din Basarabia*, Editura Biblioteca Bucureştilor, Bucureşti, 2011, p. 82-83 şi urm.
23. Mircea Muşat, Ion Ardeleanu, *De la statul geto-dac la statul român unitar*, Bucureşti, 1983, p. 556.
24. Ibidem, p. 557.
25. Cf. Ion Constantin, *Gherman Pântea. Între mit şi realitate*, Ed. Biblioteca Bucureştilor, Bucureşti, 2010, p. 40-41.
26. Cf. I. Constantin, I. Negrei, Gh. Negru, *op. cit.*, p. 89.

www.muzeulbucurestiului.ro / www.cimec.ro

Fiţelev, L. Sepetievski, Vasiliev-Totleboim etc.

Lor le-au răspuns intelectualii români, veniţi din toată România. Ei au mers, în căruţe, din sat în sat, în întreaga Basarabie pentru a pleda în favoarea unirii cu România. Între cei care au luptat cu forţa cuvântului contra armelor bolşevice şi-au înscris numele Onisifor Ghibu, Andrei Oţetea, Apostol Culea, Nicolae Dunăreanu, George Tofan, V. Haneş, G. Munteanu-Râmnic, Mihail Sadoveanu, Constantin Agârbiceanu, Ion Minulescu, N. Beldiman etc. Au avut succes. Românii i-au urmat.

Au fost ajutaţi şi de legile apărute atunci în Rusia. În 14/27 septembrie 1917, Al. Kerenski a declarat republica în Rusia, în locul Imperiului ţarist. Acelaşi premier la 25 septembrie/8 octombrie 1917 a semnat un ucaz prin care recunoştea egalitatea tuturor popoarelor din Rusia. După cucerirea puterii de către bolşevici (24 octombrie/7 noiembrie 1917), V. I. Lenin a promulgat Decretul asupra drepturilor popoarelor din Rusia (2/15 noiembrie 1917), cu acelaşi conţinut ca actul semnat de Al. Kerenski.

Având o bază legală, Sfatul Ţării la 2 decembrie 1917 a declarat că Basarabia va fi Republică Poporană (Democrată) Moldovenească, iar la 8 decembrie a ales Consiliul Directorilor Generali ai Basarabiei – guvernul. În acel moment noua republică urma să fie autonomă în cadrul Republicii Ruse[27]. Abia la 24 ianuarie 1918, la Chişinău, Sfatul Ţării a proclamat Basarabia Republică Democratică Slobodă.

Actul arată că Basarabia devenise independentă. Acţiunile tenace şi obstinate ale intelectualilor români dăduseră rezultat. Ele au atins apogeul când, la 27 martie 1918, la Chişinău, Sfatul Ţării a votat cu majoritate unirea cu România.

A continuat munca intelectualilor pentru integrarea noii regiuni în Regatul României. Era o necesitate, deoarece în Basarabia continuau să existe şi să funcţioneze vechile structuri ale Imperiului Ţarist. Unul dintre fruntaşii acţiunii de modernizare şi europenizare a Basarabiei a fost Apostol Culea.

Apreciindu-i calităţile de organizator, munca depusă până atunci în slujba basarabenilor, profesorul Ştefan Ciobanu, care conducea Directoratul Instrucţiunii Publice (ministerul Învăţământului) pentru Basarabia, l-a numit pe Apostol Culea director al Directoratului Instrucţiunii (Propagandă culturală). A deţinut acest post între anii 1918-1922. În această calitate a publicat numeroase articole în „Şcoala Basarabiei" apărută la Chişinău. Era o revistă unde Apostol Culea deţinea rolul conducător, de prim-redactor[28]. În această calitate, începând din anul 1918, a

27. La 14/26 septembrie 1917 Kerenski a declarat Rusia republică.

28. „Şcoala Basarabeană. Revistă oficială a directoratului de instrucţiuni, sub auspiciile Directoratului Instrucţiunii Publice", apărută lunar între 1918, noiembrie, 1 – decembrie 1940; director Ştefan Ciobanu, prim-redactor Apostol D. Culea. Între anii 1919-1920 a avut ca subtitlu „Revistă a învăţământului din Basarabia", „Revistă pentru învăţământ şi educaţie naţională", iar între 1922-1936 „Revistă pentru cultură, învăţământ şi educaţie naţională" (Cf. *Presa basarabeană de la începuturi până în anul 1957. Catalog*, ed. îngrij. de Lidia Kulikovski, alcătuitor Margarita Şcelcikova, lector Vlad Pohilă, consultanţi

www.muzeulbucurestiului.ro / www.cimec.ro

publicat o serie de articole militând pentru predarea alfabetului latin, pentru scrierea şi vorbirea în clasă în limba română. A cerut să se pună accentul pe limba şi literatura română, pe istoria şi geografia patriei. În vederea atingerii acestui ţel, Apostol D. Culea, susţinut de prof. N. Iorga şi prof. Şt. Ciobanu, a organizat cursuri de vară obligatorii, în care, învăţătorii trebuiau să studieze limba română. Era o necesitate. Învăţătorii care predaseră până atunci în Basarabia erau formaţi în şcolile normale ruseşti pentru predare în limba rusă, cu alfabet rusesc. Or, din 1918, după unirea cu România, se impunea ca în Basarabia să se predea, începând cu ciclul primar, în limba română şi să se scrie cu alfabet latin. Apostol D. Culea a avut un mare merit în această direcţie, a românizării învăţământului, a cadrelor de predare şi a întregii populaţii basarabene.

Concomitent, a relevat importanţa orelor de educaţie fizică pentru elevii din ciclul primar şi pentru cei din cel gimnazial. Era necesară o schimbare faţă de organizarea învăţământului primar în vechea Rusie, unde educaţia fizică o preda intendentul şcolii. Apostol Culea s-a arătat preocupat de predarea orelor de către profesori specializaţi deoarece tinerii puteau dobândi astfel o pregătire pre-militară, care servea în primul rând apărării ţării, dar şi întăririi sentimentelor naţionale[29].

Cu multă patimă şi dăruire a mai scris în ziarele şi revistele din Basarabia „Cuvânt moldovenesc", în oficiosul „Sfatul Ţării" şi în „România Nouă". Din articolele scrise şi publicate de Apostol Culea rezultă că el era preocupat de ridicarea culturală a lumii satelor. Era firesc. Acolo, populaţia majoritară era de origină etnică românească. În vederea întăririi acesteia el a făcut apel la învăţători. Pentru ei a creat aşezămintele culturale, sufletul răspândirii românismului în mediul rural, mai ales că erau înzestrate cu biblioteci.

Între timp, în anul 1918, se căsătorise cu văduva de război Nathalie-Louise Ciobanu, născută Drouhet[30]. În anul 1922 a fost numit inspector general la Casa Şcoalelor din Bucureşti, la a cărei reorganizare lucrează. Urma să fie un model pentru întreaga Românie şcolară.

Concomitent, la propunerea profesorului N. Iorga, a început să lucreze şi la organizarea Fundaţiei Regale Principele Carol. Tot în urma intervenţiei şi

ştiinţifici Silvia Grossu, Gheorghe Palade, Ion Dron, Chişinău, 2002, p. 16, 205).

29. Cf. Apostol D. Culea, *Temelia educaţiei naţionale*, în „Şcoala Basarabiei", an I, nr. 6, aprilie 1919, p. 25; idem, *Jocurile copiilor din punct de vedere al pedagogiei sociale*, în „Şcoala Basarabiei", an I, nr. 12, octombrie 1919, p. 7-8; idem, *Cum Franţa îşi prepară apărarea naţională*, în „Şcoala Basarabiei", an III, nr. 1, noiembrie 1920, p. 46.

30. Nathalie-Louise Ciobanu, bunica autorului articolului de faţă (prof. Radu Ştefan Vergatti) fusese măritată cu profesorul Nicolae Ciobanu. Acesta murise în noiembrie 1916, în timpul primului război mondial, în luptele care încercau să apere Pasul Predeal în faţa înaintării trupelor austro-ungare. Nicolae Ciobanu este înmormântat în Cimitirul Eroilor din Predeal.

www.muzeulbucurestiului.ro / www.cimec.ro

susţinerii profesorului Iorga a fost numit şi Director al Direcţiei Culturii Populare din Ministerul Învăţământului. Aici Apostol Culea va continua să lucreze pentru ridicarea culturală a lumii satelor, cu privire specială pentru Basarabia. Va finaliza cu greu legea de organizare a „Aşezămintelor culturale", căci între timp devenise şi Director al Direcţiei Învăţământului Primar din Ministerul Educaţiei. Abia în anul 1938 a putut prezenta, în cadrul Fundaţiilor Regale, Legea de organizare a „Aşezămintelor culturale". Aici a lucrat alături de profesorul Dimitrie Gusti. Împreună cu acesta a elaborat programele pentru „Şcolile superioare săteşti". Ele au împânzit întreaga Românie. Ca urmare, prin Decret Regal semnat de regele Carol II, Apostol Culea a fost numit Director General al Direcţiei Aşezămintelor Culturale.

Paralel cu aceste munci cu caracter politico-administrativ, Apostol Culea a continuat să se aplece asupra Basarabiei. În anul 1918 a publicat prima ediţie a lucrării „Povăţuitor şcolar sau Metodică teoretică şi practică pentru învăţătorii şcoalelor din Basarabia"[31]. Am precizat că atunci a fost prima ediţie, deoarece lucrarea a fost mereu îmbogăţită şi publicată în ani succesivi. Era o necesitate. În anul 1918 sub conducerea lui Apostol Culea au apărut primele şcoli primare româneşti în Basarabia. Era o noutate ce servea la întreţinerea şi renaşterea românismului. Acolo, în Basarabia, ţarismul fusese eficace în domeniul asupririi naţionale, nepermiţând existenţa niciunei şcoli româneşti. Prin contrast, Imperiul Habsburgic acceptase ca în zonele româneşti dominate de el să funcţioneze 3 000 şcoli confesionale româneşti. Apostol Culea şi-a dat seama de cumplita situaţie culturală a românilor basarabeni. A încercat să repare ceea ce putea. Manualele sale - „Abecedarele" (cl. I-II), "Citirile" (cl. I-V), „ Istoriile" şi „Geografiile" (cl. IV), manualele de caligrafie etc. au fost acceptate şi adoptate ca manuale unice, impuse în toate şcolile primare. În interiorul lor Apostol Culea a introdus povestiri istorice patriotice despre Basarabia. Ele vor fi reunite apoi în volumul „Când moldovenii ţineau strajă la Nistru". Ca şi această carte, cu mare circulaţie între învăţătorii şi profesorii de istorie a fost Albumul Istoria românilor în ilustraţii[32].

Un mare răsunet l-a avut deschiderea cursurilor „şcolii de vară săteşti" din vara anului 1939 la Soroca. Datorită prestigiului lui Apostol D. Culea, numărul cursanţilor – învăţători şi profesori – a fost deosebit de mare. Înzestrat cu simţ istoric de către prof. N. Iorga, în fierbintea vară a anului 1939, Apostol Culea a înţeles şi a prezentat tragismul care ameninţa Basarabia. Discursurile rostite de profesorii de la Soroca, inspirate de

31. Apostol D. Culea, *Povăţuitor şcolar sau Metodică teoretică şi practică pentru învăţătorii şcoalelor din Basarabia, scrisă de Apostol D. Culea, Institutor în Bucureşti,* Inst. de Arte Grafice România Nouă, Chişinău, 1918, 143 p.

32. Apostol D. Culea, *Istoria românilor în ilustraţii. Album istoric alcătuit de Apostol D. Culea pentru şcoalele primare şi secundare*, Editura Institutului de Arte Grafice Ramuri, Societate Anonimă, Craiova, 1926.

www.muzeulbucurestiului.ro / www.cimec.ro

Apostol Culea, au prevestit evenimentele întunecate din vara anului 1940.

Numirea lui Apostol Culea în fruntea Fundaţiei Regale „Regele Mihai I" nu a mai putut repara ceea ce se distrusese după 28 iunie 1940. A încercat să facă ceea ce era posibil, în condiţii de război. A acţionat în spirit democratic, ceea ce a făcut să fie mult apreciat de basarabeni. Această amintire a determinat autorităţile comuniste să-i solicite chiar în luna septembrie a anului 1944 să creeze o nouă revistă pentru învăţători şi profesori. A refuzat, motivând că era bolnav. În realitate, după cum a declarat în familie, nu a vrut să lucreze cu autorităţile impuse de sovieticii care răpiseră Basarabia de la români. Atitudinea lui a generat răzbunare din partea autorităţilor comuniste. În cotidianul „Scânteia", nr. 39, pagina 2, la 29 octombrie 1944 a apărut articolul „Epuraţia scriitorilor", care conţinea o cerere imperativă de înlăturare din societate a scriitorilor şi publiciştilor cu sentimente naţionale şi anticomuniste. Între ei figura şi numele lui Apostol Culea.

La 7 martie 1949, în Bucureşti, după o grea suferinţă – scleroză a creierului - Apostol Culea a murit. A fost înhumat în Cimitirul Sf. Vineri din Bucureşti. La ceremonia funerară au participat membrii familiei şi câţiva apropiaţi, ca Tudor Iacobescu, Al. Lascarov-Moldoveanu, preotul N. Smochină etc. Nu s-au rostit discursuri. Mihail Sadoveanu atrăsese atenţia ca oamenii să fie prudenţi, mai ales că o serie dintre prietenii lui Apostol Culea – D. V. Ţoni, Ion Mihalache etc. aveau deja casă şi masă gratuite din partea autorităţilor comuniste.

Abia în anul 1982, în localitatea natală a lui Apostol Culea, satul Sudiţi (Judeţul Ialomiţa), s-a organizat sărbătorirea a 100 de ani de la naşterea sa[33]. Cu acel prilej, s-a constatat din nou că Apostol Culea, deşi pomenit în Micul Dicţionar Enciclopedic, nu era agreat de autorităţile comuniste care nu-i iertau şi nici nu-i uitau acţiunile din Basarabia. Cu greu, la insistenţele nepotului vitreg al lui Apostol Culea, s-a deschis atunci, în clădirea vechii şcoli primare din satul Sudiţi „Muzeul memorial Apostol D. Culea", iar şcolii din sat i-a fost dat numele Apostol D. Culea. În fine, actualmente numele lui este pomenit la loc de cinste între cei care au luptat pentru o Basarabie românească.[34]

33. Organizatori R. Şt. Vergatti şi Ion Fotă (învăţător însurat cu o soră a lui Apostol D. Culea).
34. Ion Constantin, I. Negrei, Gh. Negru, *op. cit.*, p. 68, 72, 139.

www.muzeulbucurestiului.ro / www.cimec.ro

Comitetul de propagandă Culturală pentru Basarbia. De la dreapta la stânga: Apostol D. Culea, N. Beldiceanu, M. Sadoveanu, Şt. Ciobanu, maior T. Pamfile, N. Dunăreanu, la Chişinău în 1920.

www.muzeulbucurestiului.ro / www.cimec.ro

Misiunea Fundației Culturale Principele Carol la Dragodana, în iunie 1924. Apostol Culea așezat în dreapta imaginii.

Constanța, 5-9 decembrie 1932,
Apostol Culea la cursul de inițere al învățătorilor (centrul fotografiei).

www.muzeulbucurestiului.ro / www.cimec.ro

Portretul lui Apostol D. Culea
Schiţă de Victor Ion Popa.

Apostol D. Culea la 58 de ani (1940

www.muzeulbucurestiului.ro / www.cimec.ro

Ancheta „Curentului"

Permanența problemei tineretului

Dacă oamenii de răspundere nu se apropie de tineret, să-l înțeleagă, nici o soluție nu e eficace

Răspunsul d-lui Ap. D. Culea fost director al fundației culturale „Regele Mihai I"

1. Problema tineretului, permanentă în toate țările și vremile, s'a agravat la noi printr'un adaos specific românesc.

Un învățământ teoretic (chiar când poartă firma practic), neconform cu structura social-economică a poporului român, aruncă an cu an valuri de tineret peste necesitățile și posibilitățile de absorbțiune ale societății.

Exemple câte vreți: Sunt cam 5000 de învățători fără posturi. Începând cu promoția 1936-37. Seminariile dau teologi mai mulți decât trebue. Absolvenți de școli practice caută slujbe. Disproporția crescândă între locurile de plasament față de ofertele de serviciu, trezește prematur în tineret grijile zilei de mâine. De aici înclinarea lui spre metodele radicale și extreme.

Să nu uităm că Europa trăește azi zodia tineretului care a revoluționat-o și care mai e și politic. Curentul ne-a atins și prin latura politică a mișcării tineretului, creând a complicat problema.

Oamenii de răspundere să se apropie de tineret, să-l cunoască și să-l înțeleagă. Fără asta nici o soluție nu-i eficace.

ÎNVĂȚĂMÂNTUL SĂ FIE AJUSTAT LA REALITĂȚILE ROMÂNEȘTI

2. Ajustarea întregului edificiu de învățământ la realitățile noastre *potrivit structurii și destinului* românesc, astfel ca absolvenții să-și afle întrebuințare imediată. Reînsufletirea idealismului profesiei. Individualitățile ce se marchează ca valori și nu simpatii în colectivitate, vor trebui descoperite în centre de educație pentru a deveni odată conducători ierarhici în cercul lor de viață. Așa am încercat noi la Fundația Regală pentru sate prin școlile țărănești.

Abaterea dela preocupările politice prin cele de educație și autocultură este posibilă organizându-se timpul liber" al tinerilor cercuri literare, sportive, muzicale, biblioteci populare, excursii, etc. Experiența căminelor culturale ale Fundației Regale, unde nu se întreabă de vârstă și credințe politice, stă la îndemâna tuturora. Prin

(Continuare în pag. III-a)

Cu cine s'a căsătorit fiul d-lui Roosevelt

NEW-YORK, 15 (Rador). — Corespondentul agenției D. N. B. comunică: D. James Roosevelt, fiul cel mai mare al președintelui Statelor Unite, s'a căsătorit Luni cu fosta sa soră de caritate, care l-a îngrijit la Buenos Aires, unde a suferit o operație.

Articol publicat de Apostol D. Culea în septembrie 1944 în ziarul Curentul, în cadrul anchetei pe tema tineretului românesc. Din text rezultă că atunci existau aceleași frământări ca și astăzi: lipsa locurilor de muncă pentru absolvenții de liceu și de facultate, un număr prea mare de absolvenți ai seminariilor și institutelor teologice etc.

SUMMARY

The article presents the personality of Apostol D.Culea, teacher, patriot, fighter for the Romanians's rights to study their native tongue, in Basarabia. In 2012 we commemorate 200 years since the Ottoman Empire conceded the Romanian territory of the Basarabia province to the Tzarist Empire.

www.muzeulbucurestiului.ro / www.cimec.ro